

IX/7,116

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

MELIORACIJE IN KOMASACIJE V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI

dr. Božidar Kert, dr. Borut Belec, Olas Ludvik

Ljubljana, 1983

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

PORS - 11

URP: 11 - 5560 - 83

USMERJANJE DRUŽBENO RAZVOJNIH PROCESOV V PROSTORU IN
RAZVOJ MANJ RAZVITIH OBMOČIJ V SR SLOVENIJI

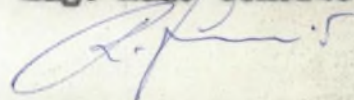
PS: PROCESI RAZVOJA V MANJ RAZVITIH OBMOČJIH

3. MELIORACIJE IN KOMASACIJE V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI

sklepna faza

Nosilec naloge:
dr. Božidar Kert

Direktor:
mag. Rado Genorio

Ljubljana, oktober 1983

Nosilec naloge: dr. Božidar Kert

**Sodelavci: dr. Borut Belec
prof. Ludvik Glas**

**Avtorji teksta: dr. Božidar Kert
dr. Borut Belec
prof. Ludvik Glas**

**Avtorji kartografskih prilog: Božena Antonič
Ciril Vojvoda**

1	Uvod
3	NETIORACIJE IN KONVACIJE KOT INOVACIJSKI DEJAVNIK RAZVOJA KMETIJSKE IN PREOBRAZBE SPODNE SOVANSKE
3	DOLINE
3	Značaj raziskave in inovacije kot element spreml- njaše strukture ruralne pokrajine
7	Preobrazba spodnje sovske doline pod vplivom netioracij in konvacij
11	SPREMENJAVE PARCELACIJE IN IZVABE KMETIJSKE ZEMLJE KOT POSLEDICA HIDROMETIORACIJ
17	DRUŽBENO GEOGRAFSKI RAZVOJ PO NETIORACIJSKIH POSEBNIH
27	Vlari in literatura

MELIORACIJE IN KANALIZACIJE V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI

Uvod

1. Elaborat združuje rezultate večletne raziskave "Melioracije in kanalizacije v Spodnji Ščavniški dolini kot inovacijski proces." Raziskavo je v letu 1980 odobrila Raziskovalna skupnost Slovenije, izvajala pa se je prvo leto prek Centra za raziskovanje pri Pedagoški akademiji v Mariboru, od leta 1981 pa prek Inštituta za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. Raziskava je potekala ves čas ob aktivni podpori lokalnih in širših družbenopolitičnih dejavnikov občine Ljutomer, ki so zainteresirani za to, da se delo nadaljuje tudi v prihodnje.
2. Osnovni namen raziskave je bil proučiti prostorske in funkcijske učinke hidromelioracij, ki so bili v Spodnji Ščavniški dolini opravljeni v letih 1978 - 1980. Metodološki pristop je bil v prvi fazi usmerjen k zbiranju statističnega in katastrskega gradiva ter operative ustreznih družbenih in samoupravnih skupnosti z namenom ugotoviti posestne razmere in načine zemljiške izrabe pred melioracijami. Ker je potekala raziskava v času, ko so se vzporedno še izvajala melioracijska dela, nam je uspelo rekonstruirati podobe stare poplavne pokrajine skoraj v celoti. V naslednjih delovnih fazah smo proučevali učinke hidromelioracij v konkretnih agrarnih okoljih - katastrskih občinah. Pri tem delu smo se posluževali predvsem metode terenskega kartiranja in anketiranja gospodinjstev. Od vsega začetka smo plodno sodelovali tudi s strokovnimi službami in vodstvenimi kadri SO Ljutomer in KZ Križevci pri Ljutomeru. Poudariti pa moramo, da je predloženi elaborat v glavnem rezultat večletnih terenskih raziskav, ki smo jih izvajali po vnaprej določeni enotni metodologiji.

3. Rezultate posameznih delovnih faz smo objavili v dveh ciklostiranih elaboratih:

Melioracije in komasacije v Ščavniški dolini kot inovacijski proces, I.faza. Center za raziskovanje Pedagoške akademije v Mariboru 1980.

Melioracije in komasacije v Spodnji Ščavniški dolini, II. faza. Proces razvoja manj razvitih območij v SR Sloveniji. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani 1981.

- D Delne ugotovitve smo v treh referatih predstavili tudi širši jugoslovanski javnosti na Jugoslovanskem simpoziju o geografskih aspektih večje proizvodnje hrane v Novem Sadu 1982. Referati so arhivirani pri IG Univerze EK v Ljubljani in veljajo kot posečilo o delu v letu 1982.

Predloženi elaborat združuje ugotovitve vseh delovnih faz v obliki besedila, preglednic in kartografskih prilog.

MELIORACIJE IN KOMASACIJE KOT INOVACIJSKI DEJAVNIK RAZVOJA KMETIJSTVA IN PREOBRAZBE SPODNJE ŠČAVNIŠKE DOLINE

Značaj raziskave in inovacije kot element spreminjanja strukture ruralne pokrajine

Melioracijski in komasacijski posegi v spodnji Ščavniški dolini so del široko zastavljenega programa ureditve razpoložljivega kmetijskega prostora Severovzhodne Slovenije, ki ga moramo čimprej usposobiti za intenzivnejšo kmetijsko proizvodnjo. Nadaljnja izvedba melioracij in izpeljava komasacij v velotni Ščavniški dolini ostaja ena temeljnih nalog tudi v prihodnje, saj je bila doslej meliorirana in komasirana le Ščavniška dolina v območju Ljutomera. Prav dejstvo, da še večji del doline ni zajet v agrooperacije, nas je vodilo do odločitve prikazati na vzorčnem primeru spremembe, ki jih vnašajo sodobni inovacijski procesi v ruralni prostor. Te so pokrajinskofiziognomskega, produkcijskega in socialnega značaja.

Raziskava je izhajala iz kartiranja izrabe tal pred melioracijo in po njej ter pri tem zajela bistveno spremenjeno usmerjenost te izrabe in docela novo zemljiško razdelitev. Hkrati je bila opravljena anketa pri tistih gospodinjstvih, ki posedujejo zemljo v melioriranem in komasiranem območju. S takšnim metodološkim pristopom smo opredelili pokrajinsko transformacijo, učinke melioracij in komasacij na posamezne tipe gospodarstev, ki se kažejo med drugim v preusmerjanju kmetijske proizvodnje, povečanju tržnosti, a tudi v razširitvi površin družbenega sektorja kmetijstva in raznih oblikah združevanja zasebnih kmetijskih proizvajalcev.

Raziskava je prispevala k opredelitvi specifičnega modela meliorirane in komasirane pokrajine in s tem k problematiki raziskav ruralnega prostora in njegove tipologije. Na osnovi dobljenih rezultatov je mogoče opraviti zaključke o učinkih, ki jih je imela spremenjena izraba tal komasiranega območja

na preusmerjenost kmetijske proizvodnje v zasebnem sektorju lastništva in na razvoj družbenega sektorja. Nadaljnje spremljanje kmetijske proizvodnje na tem območju bo tudi prispevalo k še uspešnejšemu načrtovanju in izvedbi prostorskih posegov v srednjem in zgornjem delu doline Ščavnice ter v izlivnem sektorju vzhodno od Ljutomera. Rezultati dosedanjih raziskav so bili zato koristni predvsem za nosilce teh posegov, kot so kmetijska zadruga Križevci pri Ljutomeru, družbenopolitične skupnosti, vodna skupnost, a tudi ^{za} vse tiste, ki se ukvarjajo z načrtovanjem prostora.

Pri analizi spremenjenih zemljiških in produkcijskih razmer smo zajeli aktualno problematiko, s katero se srečujejo pri izvajanju komasacij strokovni in družbenopolitični dejavniki v občini Ljutomer. Anketa, ki smo jo opravili na gospodinjstvih melioriranega območja, je zajela ne le tehnično-proizvodni, temveč prav tako družbeno-politični vidik melioracij, tj. učinek melioracij in spremljajočih procesov na socialno strukturo agrarnih naselij, ki so doživela s spremembami lastništva, izrabe tal, proizvodnih odnosov in tradicionalne kmečke miselnosti korenite spremembe. Žal v zadnji raziskovalni fazi zaradi omejenih možnosti finansiranja nismo uspeli obravnavati učinkov melioracij in komasacij na proizvodno usmeritev značilnih socialnih kategorij gospodarstev, na možnosti njihove proizvodne preusmeritve (npr. v gojenje sladkorne pese), na socialne in ekonomske učinke preslojevanja družinskih članov, spremembe v proizvodno-tehnični opremljenosti gospodarstev in bivalnem okolju v tolikšnem obsegu kot smo to načrtovali. Tako zastavljena raziskava bi omogočila poglobljeno spoznavanje procesa socialistične preobrazbe kmetijstva, ki jo pogojujejo specifični inovacijski procesi, med njimi predvsem melioracije in komasacije. Čeprav je bila raziskava usmerjena pretežno v reševanje problematike, ki izhaja iz posega v kmetijsko zemljišče in njegovega sodobnega urejanja ter ima značaj aplikativne strokovne informacije za potrebe nadaljnjih prostorskih posegov

v dolini Ščavnice, je zajela tudi nekatere teoretične vidike z namenom, da prouči melioracije in komasacije kot povsem nov pojav v slovenskem ruralnem okolju in njegove pokrajinske učinke, vpliv na nadaljnji razvoj kmetijskega gospodarstva ter ureditev prostora. Hkrati je prispevala k oblikovanju določenih teoretičnih izhodišč in metodoloških pristopov, ki bi v nadaljnjih raziskovalnih fazah omogočili oblikovanje najprimernejšega prostorskega modela.

Pri geografski aplikaciji pojma inovacije ne gre le za psihološko stran širjenja in sprejemanja inovacije, temveč predvsem za njene prostorske učinke. Pri tem ni nepomembno, da lahko različne socialne strukture pospešijo ali zavrejo širjenje inovacij, kar je dobro razvidno iz ankete, opravljene pri udeležencih v komasacijskem postopku, a tudi nastalih zapletov in težav pri izvedbi komasacij.

V inovacije štejemo med drugim spremembe v osnovni usmeritvi izrabe tal in uvedbo novih kultur, v primeru Ščavniške doline torej zamenjavo ekstenzivnega travništva s sodobno poljedelsko-živinorejsko izrabo tal in gojenjem sladkorne pese. Vanje uvrščamo tudi vse druge spremembe v izrabi kmetijskega zemljišča, npr. strojno obdelavo in povečanje donosov, ki so prav tako značilne za komasacijsko območje Ščavniške doline. Semkaj sodijo nadalje spremembe v živinoreji kot posledica melioracij, čemur smo v naši analizi posvetili precejšnjo pozornost.

Pojmovanje inovacij in inovacijskih procesov pa ni le omejeno na pojav in učinke nove obdelovalne tehnologije, na spremembe v izrabi zemljišč, usmerjenost kmetijske proizvodnje ipd., temveč zajema tudi mnoge strukturne spremembe prebivalstva, povezane z deagrarizacijo in urbanizacijo, katerih posledice so preslojevanje kmečkih gospodarstev, ostarelost kmečke delovne sile, degradacija ruralnega prostora in drugo.

Še posebej je treba poudariti pomen podružbljanja kmetijske zemlje kot inovacijskega procesa, ki je močno prisoten tudi v Ščavniški dolini. Vanj vključujemo prav tako različne obli-

ke kooperacijskega povezovanja in usmerjanja kmetijske proizvodnje na specializiranih tržnih kmetijah. Inovacijska žarišča so pri tem kmetijske organizacije in službe, družbenopolitične organizacije na različnih nivojih, vodne skupnosti ipd.

Ker je bil v raziskavi eden od poudarkov na vprašanju reagiranja določenih socialnih kategorij gospodinjestev na pojav inovacij ter na njihovo pospeševalno ali persistentno reakcijo, ki je zelo pomembna tudi za nadaljnje načrtovanje in organizacijo kmetijske proizvodnje na komasiranih zemljiščih ter za razvijanje novih družbenoekonomskih odnosov v kmetijstvu v skladu z interesi družbe, kaže tovrstne raziskave na območjih bodočih prostorskih posegov nadaljevati. Komasacije v Ščavniški dolini lahko ocenjujemo kot v celoti uspel poseg v tradicionalno kmetijsko zemljiško strukturo in kmečko miselnost, pri čemer so določene socialne kategorije gospodinjestev nedvomno odločilno vplivale na značaj nove zemljiške razdelitve, izrabe tal in stopnjo podružbljenosti zemlje oziroma kmetijske proizvodnje. Bodoči melioracijski in komasacijski posegi bodo zato gotovo morali izhajati iz dobrega poznavanja stopnje sprejemljivosti za tovrstne inovacije.

Raziskava je neglede na odprta vprašanja in dileme, ki se porajajo ob tako močnih posegih v tradicionalno ruralno okolje, osvetlila nekaj značilnih inovacijskih sprememb, med njimi predvsem tiste v fiziognomiji pokrajine, dovro razvidnih iz kartografskih prikazov stanja pred melioracijami in komasacijami ter po njih. V okviru možnosti smo obravnavali tudi funkcionalne in socialno-ekonomske spremembe, izhajajoče iz teh posegov, največ s pomočjo anketiranja. Ugotavljamo, da celovit kompleks sprememb v inovacijskih procesih spodnje Ščavniške doline vodi v oblikovanje ruralnega prostora, ki ga označuje prepletanje podružbljenega in specializiranega zasebnega kmetijstva ter relativno šibki vplivi urbanizacije. Ob široko zastavljenih regulacijskih, melioracijskih in komasacijskih načrtih bo ta prostorski tip posebno v Severo-

vzhodni Sloveniji v prihodnje vse pogostejši, še zlasti ob Ščavnici, Pesnici, Ledavi, Polskavi in drugih poplavnih območjih. Zanj je značilna močna koncentracija intenzivnih kultur, npr. koruze in sladkorne pese, melioriranih in komasiranih zemljišč, nova odvodna in prometno-obdelovalna mreža, sodobna tehnologija obdelave zemlje, večja tržna usmerjenost kmetij, povečanje produktivnosti, kooperacijsko združevanje kmetijske proizvodnje, vse intenzivnejši integracijski procesi v smeri formiranja agroživilskih kompleksov, spremembe socialne strukture pod vplivom urbanizacije kot širšega inovacijskega dejavnika itn.

Preobrazba spodnje Ščavniške doline pod vplivom melioracij in komasacij

Preobrazba pokrajine kot posledica agrooperacij je imela fiziognomski (pejsažni), funkcionalni in socialno-ekonomski značaj. Pred izvedbo melioracij je bila Ščavniška dolina mokrotna travniška pokrajina z osamljenimi njivami in zaplatami gozda na obrobju. Ob Pesnici je Ščavnica najpomembnejši vodotok Slovenskih goric, dolg 55 km z 295 km² porečja. V zgornjem toku je dolina relativno ozka in se razširi občutneje šele ob svojem prehodu v Mursko polje. Tu so se tudi najprej pričela melioracijska dela. Meliorirati bi bilo treba kar eno tretjino vsega porečja. Ker je padec doline majhen, v spodnjem toku poprečno 0,9 ‰, so bile odtočne razmere pred regulacijo zelo slabe in poplavne vode so redno zalile holocensko dolinsko dno. Neprepustnost ali slaba prepustnost naplavin v dolini je intenzivnost poplav samo še povečevala, pospeševale pa so jih tudi visoke vode Mure. Zaradi prevelike vlažnosti pedološka sestava dolinskega dna ni bila ugodna, saj so v poplavnem območju prevladovala oglejena, težka, zbita, neprepustna, kislja in izprana tla, deloma tudi šotna, ki so nužno zahtevala izsušitev in agromelioracije. Regulacije Ščavnice so tako odpravile nevarnost poplav in ustvarile pogoje za izboljšanje tal ter omogočile njihovo intenzivnejšo izrabo.

Petrografska sestava in reliefna oblikovanost Slovenskih goric ter klimatske razmere Severovzhodne Slovenije so odločilno vplivale na vodni režim Ščavnice. Visoke vode se pojavljajo predvsem v jeseni, nizke v vegetativni dobi. Pretežni del atmosferske vod je pred regulacijo hitro odtekel po površini, tla pa so ostala kljub zadostni kločini dežja suha. Voda številnih pritokov iz gričevja je v dolini poplavljala, zastajala v depresijah, se pojavljala kot plitva talna voda in zamočvirjala dolinsko dno.

Ker je takšno stanje onemogočalo intenzivnejšo izrabo zemljišč, so bila že dalj časa prisotna prizadevanja, da bi ga postopoma odpravili. Doslej so osušili v spodnji Ščavniški dolini 667 ha površin (območje Ljutomera), načrtujejo pa regulacijo srednjega toka. Hidromelioracije v Ščavniški dolini slone na principu, da se vode z obrobja po najkrajši poti speljejo v tranzitni odvodni sistem, pri čemer ne obremenjujejo odvodnega sistema melioracijskih površin. Ker je treba del vode zaradi prevelike odtočne množine in porabe zadržati, upošteva koncept hidromelioracij umetne zadrževalnike, kot je npr. Gajševsko jezero. Poseg v neurejen vodni režim Ščavnice bo v končni fazi omogočil intenzivnejšo izrabo okoli 12.000 ha zemljišč in to postopoma od ustja Ščavnice v Muro do njenega zgornjega toka.

Izrabo zemljišč pred osušitvijo je otežkočala tudi zelo razdrobljena zemljiška razdelitev. Posamezna gospodarstva so imela 5 do 10 travniških parcel, razmetanih vzdolž Ščavnice in njenih pritokov. Zemljiška razdrobljenost pa ni le ovirala izrabe zemlje, temveč tudi otežkočala boj s poplavno vodo, ki danes odteka po premočrtni strugi Ščavnice, obdani z nasipi, in se zbira v sistemu zadrževalnikov, kar daje pokrajini svojstven videz. Podoben učinek ima nova mreža obdelovalnih poti. Razen infrastrukturnih objektov spreminjajo fiziognomijo pokrajine tudi prostrani zemljiški kompleksi, posebno družbenega sektorja. Razdrobljenost in razmetanost parcel v zasebni lasti se je močno zmanjšala. Na 356 ha komasiranih zemljišč je merila poprečna velikost

parcele pred komasacijo le 0,30 ha, po njej pa se je povečala na 1,45 ha, število parcel zmanjšalo za 80 %, število zemljiških kosov pa za več kot dve tretjini. Tradicionalna zemljiška razdelitev se je spremenila tudi zaradi pravilnejše, navadno pravokotne oblike parcel. Raba kmetijske mehanizacije je tako postala neprimerno racionalnejša. Znatno se je povečala površina družbenih zemljišč.

Zmanjšanje števila parcel, njihovo združevanje v maloštevilne kose in sprememba izrabe zemljišč pa ima ob fiziognomskih tudi funkcionalne učinke, med katerimi je zlasti pomembna intenzifikacija kmetijske proizvodnje in značaj njene usmeritve, razen tega pa že omenjena povečana racionalnost obdelave zemlje. Z anketo smo skušali ugotoviti kako se izboljšane razmere za pridelovanje na melioriranih in komasiranih zemljiščih kažejo v kmetovanju zasebnih proizvajalcev, kakšen je bil vpliv družbenega usmerjanja kmetijske proizvodnje in odnos do inovacijskih sprememb. Ugotavljali smo tudi druge vplivne elemente, npr. starostno skupino, ki odloča pri vodenju kmetije, migracije, izobrazbeno strukturo, investicije ipd., vse na vzorčnih primerih. Kljub določeni relativnosti informacij, ki izhajajo iz ankete, smo lahko ugotovili dokaj močno korelacijo med navedenimi elementi in intenzivnostjo funkcionalnega spreminjanja zasebnega kmetijstva, posebno s posodabljanjem proizvodnje, njenim povečanjem in tržno usmerjenostjo, z izboljšanjem produktivnosti in z značajem proizvodnega sodelovanja obeh lastniških sektorjev. Inovacijske spremembe so v določeni korelaciji tudi z integracijskimi procesi, ki se kažejo v oblikah združevanja kmetov v različne skupnosti, prek družbenega sektorja pa v obliki tesnejšega proizvodnega sodelovanja v višjo integracijsko strukturo, kot je npr. v Severovzhodni Sloveniji agroživilski kompleks ABC Pomurka. Ne smemo tudi prezreti vpliva intenzivnejšega razvoja kmetijstva na spreminjanje socialne strukture ruralnega prebivalstva zaradi večjih možnosti zaposlitve v živilski industriji, deloma tudi v trgovini s kmetijskimi pridelki.

Če strnemo dosedanje ugotovitve iz rezultatov ankete moramo poudariti, da ostarela struktura kmetijskih gospodarstev do neke mere vendarle zavira inovacijske procese, da je vpliv družbenega usmerjanja kmetijske proizvodnje vse prešibek in da je izbira njene usmeritve premalo v skladu z družbenimi interesi, kar je še posebno občutljivo dejstvo spričo visokih investicij, vloženi v melioracije. Pri tem moramo opozoriti na pojav, ugotovljen ob kartiranju izrabe kmetijskih zemljišč na pravkar komasiranem območju, tj. na trend ponovnega širjenja polikulture poljedelske proizvodnje s kombinacijo travništva, kar je seveda v nasprotju s konceptim družbeno načrtovane kmetijske proizvodnje na kvalitetnih poljedelskih zemljiščih, pridobljenih z velikim trudom in usposobljenih ter namenjenih za intenzivno kmetijsko proizvodnjo.

Agrooperacije v Ščavniški dolini sodijo po svojem obsegu, kakovosti in načinu izvedbe med največje in najuspešnejše v Sloveniji. Velika večina anketiranih se je izrekla o njih zelo ugodno, nekatere pripombe pa so se nanašale na drobne tehnične pomanjkljivosti, na nezadovoljstvo ob zamenjavi zemljišč in opustitvi tradicionalnega travništva. Nedvomno pa lahko trdimo, da so melioracije in komasacije v spodnji Ščavniški dolini omogočile ne le izboljšanje zemljišč in menjavo osnovne usmeritve izrabe tal iz ekstenzivnega travništva v intenzivno poljedelstvo s pretežno pridelavo korenin, sladkorne pese (sladokorna tovarna v Ormožu !) in krmnih rastlin, temveč tudi ustvarile pogoje za sodobnejše pridelovanje in močnejšo tržno usmerjenost. Povečala se je stopnja podružbljenosti zemlje in kmetijske proizvodnje, obenem pa so se spremenile tradicionalne zemljiškoposestne in produkcijske razmere v kmetijstvu. Prav navedeno in spremembe v miselnosti kmetijskih proizvajalcev pa ocenjujemo kot enega najpomembnejših inovacijskih dejavnikov pri uveljavljanju novih družbenoekonomskih odnosov na podeželju.

SPREMINJANJE PARCELACIJE IN IZRABE KMETIJSKE ZEMLJE KOT POSLEDICA HIDROMELIORACIJ

Hidromelioracijska dela in agrooperacije so povzročile veliko sprememb v pogledu parcelacije in izrabe kmetijskih zemljišč. Pred melioracijami so bile obsežne površine spodnje pa tudi zgornje Ščavniške doline poplavljenе, obdelava zemlje otežkočena, zato so jih preraščali večinoma le mokrotni travniki. Po posameznih katastrskih občinah je znašal delež travnikov 30 - 40 % celotnega areala in bil površinsko največja zemljiška kategorija. Največji delež 39 % travnikov je imela katastrska občina Ljutomer, ki so ji sledile k.o. Cezanjevci /37 %/, Noršinci /36 %/, Ključarovci /27 %/ in k.o. Branoslavci /26 % travnikov/. Ob tem je potrebno pripomniti, da so navedene katastrske občine poleg vlažnega dolinskega dna obsegale tudi bolj suhe diluvialne terase in deloma še obrobje terciarnih goric. Če pa upoštevamo zgolj poplavno dolinsko dno, so ga poraščali travniki v deležu 80 - 90 % površin. Lahko celo posplošimo, da so bili travniki praviloma omejeni izključno na dolinsko dno.

Izraba travnih površin je bila omejena skoraj le na proizvodnjo kislega sena slabe kvalitete. Seno je bilo primernejše za konjerejo, toda zaradi pomanjkanja boljše krme je bilo osnova tudi za govedorejo. V senu so prevladovala acidofilna zelišča, trave slabše krmilne vrednosti in pleveli. Tudi količinsko so bili pridelki znatno nižji kot na zemljiščih z urejenim vodnim odtokom. Pridelki so bili poleg tega močno odvisni od poplav in so se v posameznih letih zelo spreminjali. Izrabo zemljišč je še zlasti motila parcelacija, ji je tudi ob ekstenzivnem gospodarjenju bila izredno razdrobljena. Kmečka gospodarstva so imela po 5 do 10 travniških parcel, ki so bile razmetane po bregovih Ščavnice in njenih pritokov. Taka parcelacija je tudi onemogočala vsak smiseln boj s poplavno vodo. Tudi melioracije ne bi bile uspešne, če ne bi pred tem opravili temeljite komasacije /zložbe/ zemljišč. Melioracije in komasacije skupaj pa usposablјajo kmetijska zemljišča za intenzivno poljedelsko in živinorejsko proizvodnjo.

Pri analizi parcelacije in izrabe zemljišč v spodnji Ščavniški dolini se opiramo na podatke iz k.o. Cezanjevci in Ključarovci, v katerih smo opravljali večletne terenske raziskave. Kartografske priloge pa obsegajo sklenjeno meliorirano območje katastrskih občin Ljutomer, Cezanjevci, Branoslavci, Ključarovci in Noršinci. Podrobneje smo obdelali terenske podatke za leti 1980 in 1981, sumarični prilazi pa se nanašajo na celotno raziskovalno obdobje.

Četudi proces regionalnih inovacij ni povsod enak, zlasti pa še ni dokončan, lahko na primerih iz k.o. Cezanjevci in k.o. Ključarovci ugotovimo za pretežni del melioriranega ozemlja veljaven razvoj. Povsod je viden močan proces združevanja zasebne zemlje v večje kose in menjavanje lastništva zemlje v smeri podružbljanja kmetijskih zemljišč. V k.o. Cezanjevci zavzema družbeni sektor po opravljenih agrooperacijah že skoraj 35 % melioriranih zemljišč, kar pomeni tudi v slovenskem in jugoslovanskem merilu velik delež. Družbeni sektor je svojo posest arondiral zlasti v večji progi /bloku/ na levem bregu Ščavnice. V celoti še vedno prevladuje zasebna posest, vendar imajo kmečka gospodarstva na melioriranem območju svojo posest bolj strnjeno kot drugod. Pred komasacijo so bila kmečka gospodarstva razdrobljena poprečno na tri do šest kosov, nekatera celo na 9 do 12 kosov. Po opravljenih komasacijah na melioriranem območju prevladuje posest v enem do treh kosih. Medtem ko je bilo pred melioracijami na istih površinah 899 parcel, se je v letu 1980 njih število zmanjšalo na 127, torej na sedmino. Z zaokrožanjem posesti v večje kose se je povečala možnost za uporabo kmetijske mehanizacije, izboljšala pa se je tudi dostopnost do zemljišč. Po letu 1980 pa ponekod opazamo tudi negativne pojave, ko nekateri, zlasti manjši kmetje, delijo komasirane celke v več delov po kulturah. V takih primerih se očitno odraža tradicija polikulturalne usmerjenosti zasebnega kmetijstva, kar pomeni odmik od načrtovane tržne proizvodnje.

Po socialni strukturi prevladujejo v k.o. Cezanjevci mešana /delavsko - kmečka/ gospodinjstva s 64,9 %, medtem ko je v k.o. Ključarovci delež kmečkih in mešanih gospodinjstev izenačen /42,9 %/. Nekmečka gospodinjstva imajo v obeh katastrskih občinah podrejeno vlogo.

Tabela 1

Socialna struktura gospodinjstev in deleži kmetijske zemlje na melioriranem ozemlju

Tip gospodinjstva	K.o. Cezanjevci		K.o. Ključarovci	
	% gosp.	% zemlje	% gosp.	% zemlje
Kmečka gospodinj.	25,4	38,5	42,9	38,0
Mešana "	64,9	53,9	42,9	58,5
Nekmečka "	9,7	7,6	14,2	3,5

Ko ocenjujemo razmerje med tipi gospodinjstev in deleži njihovih zemljišč na melioriranem območju, je potrebno omeniti, da imajo ta gospodinjstva večji del posesti zunaj melioriranega območja, medtem ko delež posesti na melioriranem območju znaša v k.o. Cezanjevci le 18,5 %, v k.o. Ključarovci pa 43,3 %. Poprečna posest obdelovalne zemlje znaša okoli 3,5 ha, kar je nekaj več kot poprečje za regijo /2,9 ha/. K temu prispeva meliorirano ozemlje poprečno 1,3 ha na gospodinjstvo in to v k.o. Cezanjevci 0,9 ha in v k.o. Ključarovci 2,9 ha. Primerjava podatkov pove, da se struktura gospodinjstev in deleži njihovih zemljišč približno ujemajo. Sorazmerno večji delež kmetijske zemlje imajo čista kmečka gospodinjstva; to je umljivo, če upoštevamo, da jim rodovitna zemlja pomeni edini vir dohodka. V celoti pa več kot polovica rodovitne meliorirane zemlje pripada mešanim gospodinjstvom, ki večji del dohodka ustvarjajo v nekmečkih poklicih. Pri teh gospodinjstvih je potrebno računati z možnostjo, da rodovitne zemlje ne bodo izkoriščali izključno v kmetijske namene. To vprašanje postane aktualno zlasti tedaj, če upoštevamo, da so bila v melioracije vložena ogromna investicijska sredstva, ki bi jih

naj čimprej vrnila kmetijska proizvodnja.

Tabela 2

Delež zemljiških kategorij pred / A/ in po melioraciji /B/
v % skupnih površin

Zemljiška kategorija	K.o. Cezanjevci		K.o. Ključarovci	
	A	B	A	B
njiva	20,1	95,4	55,7	83,2
travnik	77,2	4,6	37,9	14,5
sadovnjak	0,1	-	0,1	-
pašnik	1,0	-	4,2	-
gozd	1,6	-	1,9	0,4
nerodovitno	-	-	0,2	1,9

Preglednica, ki je bila izdelana na podlagi uradnih podatkov iz operata o komasacijskem postopku kaže, da je bilo pred melioracijami na tedaj poplavnem svetu v k.o. Ključarovci 37,9, v k.o. Cezanjevci pa celo 77,2 % travnih površin. Po drugi strani pa so zlasti v k.o. Ključarovci na bolj napetem dolinskem dnu bile tudi pomembne površine njiv. Obstoječe njivske površine pa so bile dvomljive kakovosti, saj je tudi te v nižjih legah poplavljal Ščavnica. Regulacija Ščavnice in melioracija njenih dolinskih tal sta odpravili poplave, zato so se njivske površine povečale celo za več kot 60 % in obsegajo sedaj tudi več kot 90 % nekoč poplavnega ozemlja. Ker so nastale njive s krčenjem travnikov, so se površine letih znatno zmanjšale /na 14,5 % oz. celo na 10,6 %/. Dosedanje izkušnje kmetijcev, zlasti na področju družbenega sektorja pa kažejo, da so pridelki s teh površin tudi do osemkrat večji. Kjer so včasih do največ dvakrat letno kosili slabo travo, sedaj letno zraste približno 4 tone pšeničnega zrnja, do 8 ton koruze ali 45 ton sladkorne pese na hektar.

Tabela 3

Zemljiške kulture na melioriranem območju k.o. Cezanjevci

Kultura	1980		1981	
	ha	%	ha	%
Sladkorna pesa	68,76	26,9	27,48	10,9
koruza	77,81	30,5	122,57	48,7
pšenica	49,28	19,3	47,00	18,7
ječmen	11,63	4,6	27,86	11,1
oves	38,31	15,0	12,96	5,2
krompir	2,08	0,8	10,12	4,0
detelja	4,74	1,9	1,36	0,5
krmna pesa	2,61	1,0	1,22	0,5
sončnica	-	-	1,00	0,4
Skupaj	255,22	100	251,57	100

Razširjenost posameznih kultur se od leta do leta spreminja. Upoštevati je namreč treba dejstvo, da so meliorirane površine sestavni del večjih kmetijskih obratov, na katerih zasebni kmetovalci in družbena posestva kolobarijo. Med žitari-
cam prevladuje koruza, s katero je zasejanih 30 - 50 % površin, kaže pa težnjo po še nadaljnem širjenju areala. Kot silaža koruza uspešno nadomešča seno z nekdanjih travnikov, kot zrnje pa se hkrati uporablja v prašičereji. Med prehrambenimi rastlinami je najvažnejša pšenica, ki zavzema okoli 19 % površin. Pšenica je obenem najstabilnejša kultura, ki zavzema iz leta v leto precej enake površine. Posebnega pomena je kultura sladkorne pese, ki se vedno bolj širi. Glavni proizvajalec sladkorne pese je družbeni sektor, gojiti pa so jo začeli po dograditvi sladkorne tovarne v Ormožu. V zasebnem sektorju proizvodnja sladkorne pese še nima večjega pomena. Poleg pomanjkanja dovolj velikih kompleksov ornice in kmetijskih strojev je tudi tu zaviralni faktor tradicija. Družbeni sektor kaže nasploh precej specifičnosti, tako v proizvodni usmerjenosti kot v agrarnem pejzažu. Pšeni-

ca v družbenem sektorju nima pomembnejše vloge, poleg sladkorne pese pa je pomemben pridelek družbenega sektorja kromča in oves, Osnovno obeležje družbenega sektorja pa so velike arondirane grude /kompleksi, table/, na katerih gojijo omejeno število kultur s pomočjo težkih poljedelskih strojev.

Četudi melioracije in komasacije zaradi kratkega časa, v katerem se uveljavljajo, še niso mogle pokazati vseh prednosti tovrstne inovacije, so torej prinesle velike spremembe v posestno strukturo in izkoriščanje agrarnih zemljišč. Prispevale so k sodobnejšemu in donosnejšemu načinu kmetovanja in k prevrednotenju kmetijskega prostora.

DRUŽBENO GEOGRAFSKI RAZVOJ PO MELIORACIJSKIH POSEGIH

V naši raziskavi smo po štirih zaporednih letih (od vključno 1980 - 1983) ugotavljali družbeno geografske spremembe v spodnji Ščavniški dolini. Povod za to so dale melioracije in komasacije v tej nekoč poplavljeni pokrajini. V naši nalogi, v kateri smo vsako leto ob učiteljih Pedagoške akademije v Mariboru vključevali še 25 do 30 študentov, smo ob posledicah melioracij in komasacij ter njihovega vpliva na razvoj kmetijstva, sledili še ostalim družbeno geografskim procesom. Ugotavljali smo jih s kartiranjem zemljišča in anketiranjem prebivalstva. Razprava prinaša tako dvojne rezultate. Prvi prikazuje posledice melioracij in komasacij, ki se odražajo v fiziognomiji pokrajine, v spremembah zemljiških kategorij, v lastništvu (družbeno, zasebno), v poljedelski in živinorejski proizvodnji in v majši meri v populacijskem razvoju. S prvimi tremi smo se srečavali že v predhodnih poglavjih, spremembe v kmetijski proizvodnji in populacijskem razvoju pa bomo nakazali v naslednjem.

Uvodoma je treba podčrtati splošno ugotovitev, da je bil poseg v pokrajino z melioracijo in komasacijo upravičljiv v družbenem in finančnem pogledu. Prinesel je neprimerno več pozitivnih sprememb, kot pomanjkljivosti. Njegov vpliv na gospodarski razvoj spodnje ščavniške doline se bo čutil desetletja. V prvem letu našega raziskovalnega dela smo si obetali od primerjave z rezultati v naslednjih letih. Danes že lahko ob očitnih spremembah zagotovo trdimo, da je štiriletno obdobje prekratko za točno opredelitev pozitivnih in negativnih sprememb v procesu. Če sta melioracija in komasacija v spodnji Ščavniški dolini naš prvi večji tovrstni poseg v slovensko agrarno pokrajino in če želimo imeti izkušnje,

bo treban njunim posledicam še slediti.

V naši analizi smo dajali poseben pomen odnosu prizadetega prebivalstva do melioracij in komasacij. Če izhajamo od predpostavke, da je kmečko prebivalstvo pri nas in tudi drugod po svetu močno vezano na tradicijo lahko trdimo, da so bili prebivalci v spodnji Ščavniški dolini z obema posegoma zadovoljni. Svoje nezadovoljstvo je v kmečki gospodinjstvih izrazilo 29,7 %, pri mešanih pa 26,3 %. To je manj kot tretjina anketiranih. Razumljivo je višji odstotek pri kmečkih gospodinjstvih. Ta so popolnoma odvisna od zemlje in zato jih vsak poseg v njo živo tangira. Vzroki nezadovoljstva izhajajo predvsem iz komasacij. Največ pripomb je na račun kvalitete zemljišča, za katero pa vemo, da se v novo nastalih pogojih ob smotrni izrabi že v doglednem času lahko tudi spremeni. Velik del nezadovoljstva je povzročila tudi sprememba kulture. Velik del kmetov je izgubilo svoje travniške površine, kar je lahko vplivalo na njihovo dosedanjo živinorejsko usmeritev. Tudi ta problem je lahko le trenutne narave, kajti intenzivno tržno usmerjena živinoreja sloni predvsem na krmnih rastlinah. Res pa je, da zahtevajo te s pridelavo in siliranjem kapital in več vloženega dela, kot pridelovanje sena. Preusmeritev na proizvodnjo krmnih rastlin bi gotovo pospešila dobra pospeševalna služba. Ta je sicer organizirana tako kot v sosednjih pokrajinah, toda za enkrat še po izjavah anketiranih kmetov premalo učinkovita. Skoraj 90 % kmetov gospodari po lastni presoji. Pri tako radikalnem posegu v pokrajino in pri velikih sredstvih, ki jih je družba vložila v melioracijo, ne bi smeli biti tako nezainteresirani.

Melioracija je prinesla radikalne spremembe v zemljiške kategorije. Zmanjšanje travniških površin pa je pripomoglo k upadu posameznih vrst živine. Znatno je upadlo število goveje živine (za - 20, __ %) nekoliko manjši je upad prašičev (- 7,8 %), močno pa je upadlo tudi število

konj (- 20 %). Upadanje konjereje nas ne preseneča, saj je značilno tudi za druge pokrajine.

Velika ovira za razvoj kmetijstva je v razdrobljeni posesti. Mala kmečka posest z manj kot 5 ha obdelovalne površine v naših razmerah ne daje možnosti za preživljanje poprečni štiri članski družini. Pravih kmečkih družin, katerih člani bi živeli samo od zemlje je zelo malo.

Da bi čim realneje prikazali obstoječe stanje, smo anketirana gospodinjstva razdelili v tri kategorije. H kmečkim gospodinjstvom smo prišteli tiste družine, ki živijo samo od zemlje; k delavskim, tiste, ki živijo samo od neagrarnih virov; med mešana gospodinjstva pa vse prehodne oblike. Poslednja so v naši pokrajini najmočneje zastopana in tako večina prebivalstva živi od dveh virov. Do tega je pripeljal spontan razvoj, ne da bi imela naša družba do njega poseben odnos. V naši analizi smo želeli do mešanih gospodinjstev zavzeti določeno stališče, zato smo po dostopnih virih ugotavljali odnose, kakršne imajo do njih drugod po svetu. Ponekod jih forsirajo in plansko usmerjajo, drugod pa odklanjajo. Njihov razvoj podpirajo zlasti v državah, ki imajo dobro oskrbovano tržišče in želijo državljana z večjo kupno močjo (Švica, Nemčija, Avstrija). Države, ki pa želijo čim bolj izkoristiti domače vire za kmetijsko proizvodnjo, pa močneje podpirajo prave kmete, ki živijo samo od zemlje in jo tudi intenzivno obdelujejo. Število poslednjih se bo najbrž z rastjo nezaposlenosti še povečalo ¹⁾. Naša družba, kakor smo že povedali, nima ne do enih, niti do drugih posebej določenega stališča. To pa ima za posledice, da se mešana gospodinjstva v naši pokrajini razvijajo dokaj spontano. Ta se iz prvotno samooskrbovalnih kmetij preusmerjajo v sodobne kmetijske obrate z zelo široko poljedelsko in živinorejako proizvodnjo v medsebojni povezavi. Ta oblika pa zahteva

največja vlaganja, saj se mora opremiti s potrebnimi poljedelskimi stroji, hkrati pa zgraditi sodobna gospodarska poslopja. Večina od njih uspe z znatno družbeno pomočjo, ki jo bo pa treba vračati in istočasno obnavljati strojni park, ki hitra zastari. Po tej poti je v naši pokrajini ^{zraslo} mnogo kmetijskih obzrtov, ki bi po svojih kapacitetah ^{zdoščali} za 20 ali celo več hektarska gospodarstva. Po nekaterih ocenah je 80 % usmerjenih kmetijskih gospodarstev predimenzioniranih ²⁾. K predimenzioniranosti so pripomogla izdatna posojila in v precejšnji meri zaslužek izven kmetijstva. Tako se modernejši kmetijski obrati največkrat vežejo na mešana gospodinjstva. Ob tem smo se v naši analizi vprašali, v katero smer bo šel ali naj bi šel naš nadaljnji razvoj kmetijstva. Katera kategorija kmetij je bolj perspektivna. Valika večna pokazatelj je, da je v mešanih gospodinjstvih danes mnogo več vitalnosti. Že samo podatek, da je starostna struktura kmečkih gospodinjstev zelo neugodna in da imajo ta le v 41,7 % svojega naslednika, nam pove mnogo. Ma sodobno mehanizacijo v kmetijstvu se lahko prilagodi le mladi človek. V mešanih gospodinjstvih je situacija popolnoma drugačna. Starostna struktura je ugodnejša. Že ob našem anketiranju je imelo naslednike 74,4 % mešanih kmetij in to večinoma v povezavi z neagrarno zaposlitvijo. To pa je hkrati pristanek na dvojno delo (garanje). Ko razmišljamo o njihovi perspektivi, se nam ni treba bati toliko dvojnega zaslužka, kot pa dejstva, da se bodo naveličali dvojnega dela. Vse dosedanje analize kažejo, daje bil neagrarni vir vložen v kmetijo največkrat v nabavo strojev, zidavo gospodarskih ali stanovanjski poslopij.

Podrobno smo obdelali tudi opremljenost kmečkih in mešanih gospodinjstev. Po vseh kriterijih je ta ugodnejša v mešanih gospodinjstvih. Opremljenost stanovanj ^{se} se mešanih gospodinjstvih približujejo značilnostim tipa

OPREMLJENOST STANOVANJSKIH POSLOPIJ/V odstotkih/

MELIORIRANO OBMOČJE

Tab. 4

U	elektrika	vodovod	pralni stroj	kopalnica	televizija	motorno kolo/vozilo/
Kmečka gospodinjstva	100	72	61	43	54	35
Mešana gospodinjstva	100	99	86	69	94	83
Poprečje	100	85	73	56	74	59

NEMELIORIRANO OBMOČJE

Kmečka gospodinjstva	100	100	83	58	75	58
Mešana gospodinjstva	100	100	95	70	100	75
Poprečje	100	100	89	64	87	66

STAROST STANOVANJSKIH POSLOPIJ /v odstotkih/

MELIORIRANO OBMOČJE

Tab. 5

Čas gradnje	kmečka gospodinjstva	mešana gospodinjstva
Do I. svetovne vojne	34	23
Med obema vojnama	32	14
Od 1945 do 1970	27	40
Po letu 1970	7	23

NEMELIORIRANO OBMOČJE

Do I. svetovne vojne	50	20
Med obema vojnama	9	20
Od 1945 do 1970	25	30
Po letu 1970	16	30

STAROST GOSPODARSKIH POSLOPIJ /v odstotkih/

MELIORIRANO OBMOČJE

Do prve svetovne vojne	17	14
Med obema vojnama	19	16
Od 1945 do 1970	38	41
Po letu 1970	26	29

NEMELIORIRANO OBMOČJE

Do prve svetovne vojne	27	12
Med obema vojnama	7	20
Od 1945 do 1970	27	44
Po letu 1970	39	24

mestnega stanovanja in to po številu sob, po oremljenosti s higienskimi prostori in telekomunikacijskimi napravami. Opremljenost kmečkih stanovanj je še vedno zelo tradicionalna, zlasti v ostarelih kmečkih gospodinjstvih. Skoraj polovico stanovanjskih poslopij je bilo pri njih zgrajenih pred prvo svetovno vojno. Zelo podobna je situacija pri gospodarskih poslopijih in pri opremljenosti s kmetijskimi stroji. Dvojni vir, večja možnost posojila v preteklosti in mlado prebivštvo, sposobno na prilagajanje k večjemu posodabljanju. V poprečju pride na mešano gospodinjstvo en traktor na 5 ha površine. To pa hkrati pomeni, da pri tej naši razdrobljeni posesti ni izkoriščen v zadostni meri. V naši analizi smo se dotaknili tudi poljedelske proizvodnje in to po tipih gospodinjstev. Ostarele kmečka gospodinjstva se bolj oklepajo tradicionalnih kultur (pšenica, koruza, ~~prompir~~, detelja), pri mešanih pa so tudi ostale kulture zastopane v večji meri. V posebnem delu ankete smo ugotavljali spremembo velikosti kmetije v zadnjih desetih letih in to posebej za ~~meliorirano~~ meliolirano in nemeliolirano območje. Analiza je pokazala večjo navezanost kmečkih ljudi na zemljo, kar je tudi razumljivo, saj so od nje še vedno popolnoma odbisni.

Kmečka gospodinjstva

tab. 6

	nemeliolirana območja	meliorirana območja
posest povečana	58 %	53 %
posest zmanjšana	41 %	36 %
razlika	+ 17 %	17 %

V poprečju so kmetje težili k povečavi lastne kmetije na obeh območjih, to je melioriranem in nemelioliranem delu.

Pri mešanih kmetijah pa krčevita navezanost na zemljo ni več tako prisotna. Rahlja jo drugi, največkrat lažji vir preživljanja.

Sprememba v velikosti posesti /v odstotkih/

Mešana gospodinjstva

Tab. 4

	Nemeliorirano območje	Meliorirano območje
Posest povečana	40	51
Posest zmanjšana	60	59
Razlika	-20	- 8

Podatki nam prikazujejo število kmetij, ki so svojo posest povečale ali zmanjšale. Ne prikazujejo pa velikost kupljene ali prodane zemlje. Gotovo bi nam ta podatek pokazal drugačno situacijo. Velik del moderniziranih mešanih kmetij je povečalo svojo posest do deset hektarskega zemljiškega maksimuma ali pa je celo zemljo vzelo v najem. Druge mešane kmetije, ki so bližje lokalnim zaposlitvenim centrom in sta v njih zaposlena dva ali včasih celo več družinskih članov, pa posest že zmanjšujejo. Tako si lahko razlagamo večji delež zmanjšanih kmetij mešanih gospodinjstev na nemelioriranem območju. Pri mešanih gospodinjstvih se je zmanjšala posest tudi na melioriranem območju. Njiva zahteva pač več vložene delo, kot travnik, kar je lahko en vzrok. Drugi - bolj pomemben - kmetijske površine so se lastniško na melioriranem območju ~~se se~~ zaradi na novo skopanih odvodnih kanalov znatno skrčile. Kmetje, ki živijo samo od zemlje, so zahtevali svoje. Lažje se je zemlji odpovedal nekdo, ki je zaposlen. To še posebej, če mu je bila na novo komasirana površina dodeljena na bolj odmaknjenem območju.

V dosedanji analizi smo obravnavali tipe gospodinjstev po njihovih poprečnih pokazateljih. V naslednjem pa bomo

upoštevali tudi oddaljenost gospodinjestev od lokalnega urbanega središča. V našem primeru je to občinsko središče Ljutomer. Prva ugotovitev je splošna - z oddaljenostjo od mesta delež kmečkih gospodinjestev narašča.

Po naših ugotovitvah, ki so potrjene tudi v ostalih predelih Pomurja, se vloga mešanih kmetij spreminja z oddaljenostjo od mestnega centra, odvisna je od faze urbanizacije pokrajine in od kvalifikacijske in izobrazbene strukture prebivalstva. Njihova vloga je najpomembnejša v začetni fazi urbanizacije in v širšem gravitacijskem zaledju regionalnega mestnega središča. V neposredni okolici mesta ali pa v močneje urbaniziranem predelu, kjer je kvalifikacijska in izobrazbena struktura prebivalstva v porastu, mešane kmetije zgublajo na pomen. Tako bodo imele v večjem delu slovenskega ozemlja le prehodni značaj.

Na osnovi večih ugotovitev lahko zaključujemo, da mora tudi naša družba zavzeti do mešanih kmetij svoje stališče. Ne kaže jih frontalno niti podpirati, niti odklanjati. V odmaknjenih, obmejnih in nerazvitih pokrajinah, kjer že danes zadržujejo močno depopulacijo in praznenje naših obrobni predelov, jim dati vso podporo. Na zdomstvo, ki nas je v obmejnih predelih reševalo še večje nezaposlenosti, v bodoče ne moremo več računati. Do sedaj smo nadpoprečno intenzivno razvijali osrednje predele Slovenije in iz nje kmečki živelj praktično skoraj izrinili. V njega smo intenzivno naseljevali delovno silo iz zelo širokega zaledja. Slovenske obrobne predele pa smo zanemarjali. Slovenci imamo tako malo nacionalnega ozemlja, da "obrobja" ne bi smeli imeti.

V neposrednih predelih velikih urbanih središč mešanih kmetij ne kaže podpirati, ker so le prehodnega značaja. Mnogokrat prispevajo celo k ekstenzivni izrabi zemljišča ali pa celo k špekulaciji z zemljiškimi površinami.

Naše trditve o vlogi mešanih kmetij se potrjujejo tudi v obravnavani pokrajini.

Sprememba velikosti kmetij po naseljih /v odstotkih/

Tab. 8

Naselje	mešane kmetije	kmečka gospodarstva
Ljutomer	- 36	63
Cezanjevci	- 17	- 3
Branoslavci	27	17
Ključarovci	1	1
Noršinci	35	33

Vidimo torej, da se kmetijska posest v Ljutomeru in njegovi neposredni okolici v mešanih gospodinjstvih močno krči. V pravih kmečkih gospodinjstvih pa ne ali pa še zdaleč ne v taki meri.

AVTORSKI SINOPSIS

Elaborat predstavlja zaključno fazo raziskave melioracij in komasacij v spodnji Ščavniški dolini. Na podlagi statistike, katastra, komasacijskih aktov, kartiranja zemljišč in anketiranja prebivalstva so obdelane spremembe na melioriranem območju spodnje Ščavniške doline z vzorčnimi primeri izbranih katastrskih občin. V elaboratu je podana ocena melioracij in komasacij z vidika zemljiške izrabe, spremembe lastništva in parcelacije ter pokrajinskih transformacij.

Viri i literatura

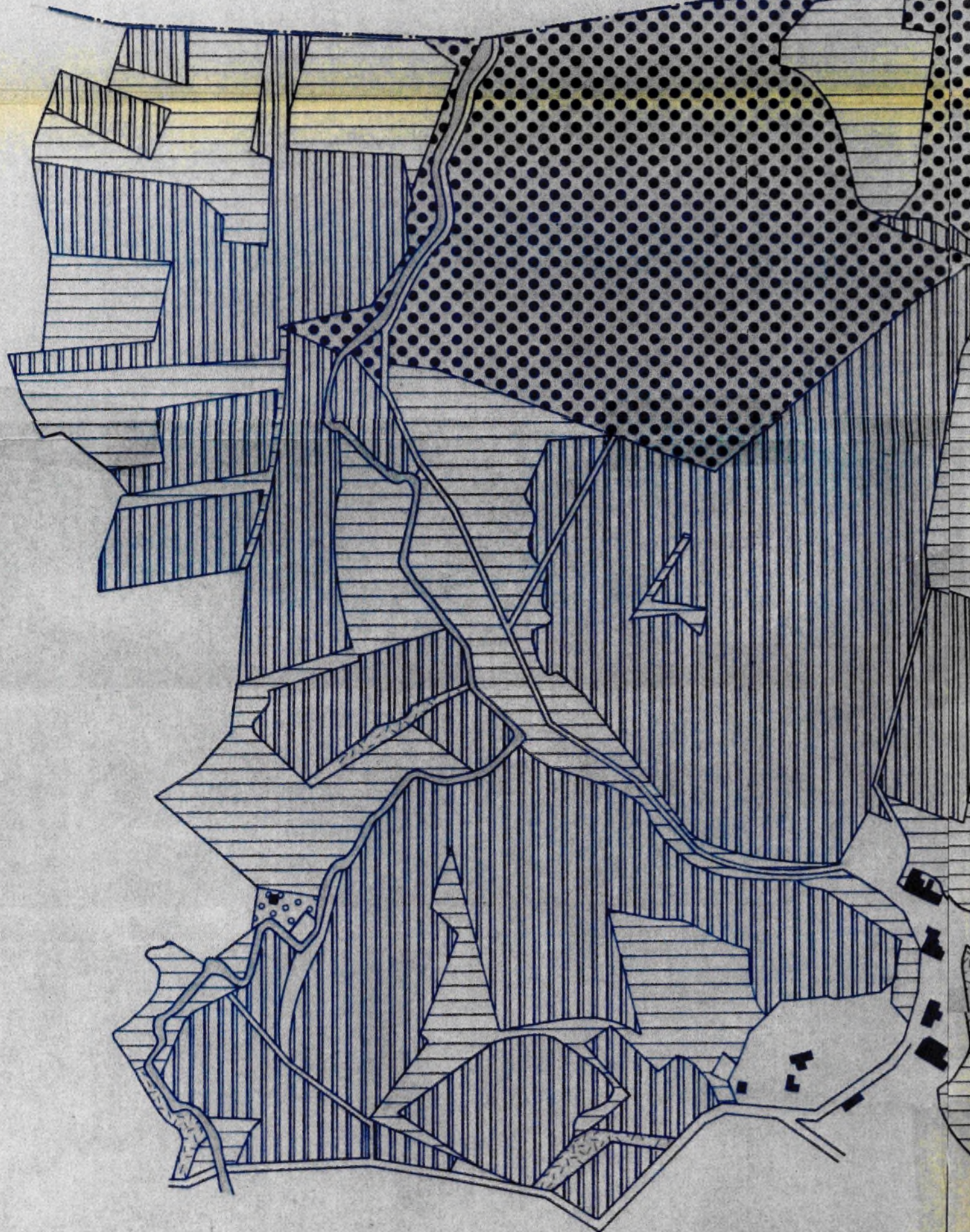
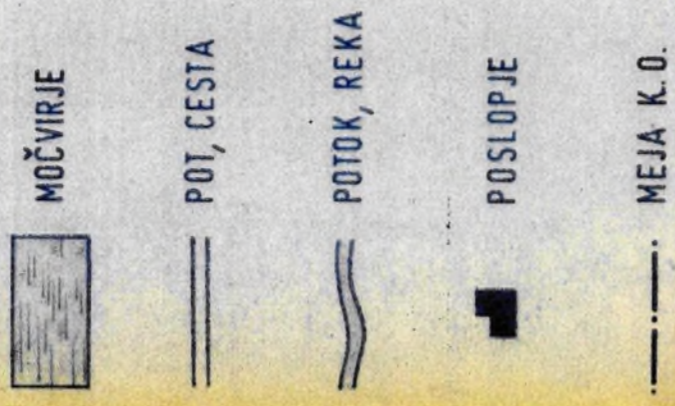
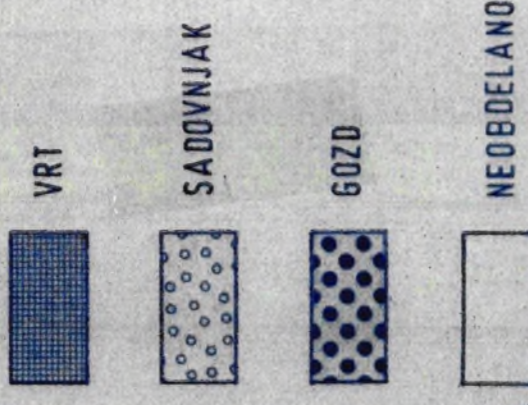
1. Rajko MLINARIČ: Analiza rezultatov komasacije z anketiranjem udeležencev. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo v Ljubljani. Oddelek za geodezijo. Diplomaska naloga št. 250. Ljubljana 1979.
2. J. MAIER, R. PAESLER, K. RUPPERT, F. SCHAFFER: Sozialgeographie, Das Geographische Seminar, Westermann, Braunschweig 1977.
3. Frank R. PFETSCH: Zum Stand der Innovationsforschung. Innovationsforschung als multidisziplinäre Aufgabe. Studien zum Wandel von Gesellschaft und Bildung im Neuzehtnten Jahrhundert. Band 14. Göttingen 1975.
4. Hans W. WINDHORST: Spezialisierte Agrarwirtschaft in Südooldenburg. Nordwestniedersächsische Regionalforschungen. Band 2. 1975.
5. James M. BLAUT: Two Views of Diffusion. Annals of the Association of American Geographers. Vol. 67, No. 3, September 1977.
6. Jürg BAUMBERGER, Urs GMÜR, Hanspeter KÄSER: Ausbreitung und Übernahme von Neuerungen. Ein Beitrag zur Diffusionsforschung. Veröffentlichungen der Hochschule St. Gallen für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften. Band I. 1973.
7. Borut BELEC: The Model of Rural Spatial Structure from the Point of View of Modern Innovational Processes in Slovenia (Yugoslavia). 24th International Geographical Congress. Main Session. Abstracts Vol.2. September 1-5, 1980. Tokyo, Japan.
8. Melioracije in komasacije v Šxavniški dolini kot inovacijski proces. I. faza. Nosilec naloge: dr. Božidar KERT, sodelavca: dr. Borut BELEC, Ludvik OLAS. Center za raziskovanje, Pedagoška akademija Maribor, Maribor 1980.
9. Melioracije in komasacije v spodnji Šxavniški dolini. II. faza. Dr. Božidar KERT, dr. Borut BELEC, Ludvik OLAS. Inštitut za geografijo univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. Ljubljana, december 1981.

P R I L O G A

Seznam kart

1. IZRABA ZEMLJIŠČ V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI LETA 1978
2. IZRABA ZEMLJIŠČ NA KOMASIRANEM OBMOČJU V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI LETA 1980
3. IZRABA ZEMLJIŠČ NA KOMASIRANEM OBMOČJU V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI LETA 1980
4. IZRABA ZEMLJIŠČA V KATASTRSKI OBČINI BERKOVCI LETA 1982

IZRABA ZEMLJIŠČ V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI LETA 1978

k.o. NORŠINCI - del

k.o. KLENČAROVCI - del

k.o. BRANOSLAVCI - del

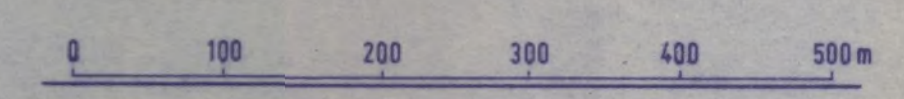
k.o. CEZANJEVCI - del

k.o. LJUTOMER - del

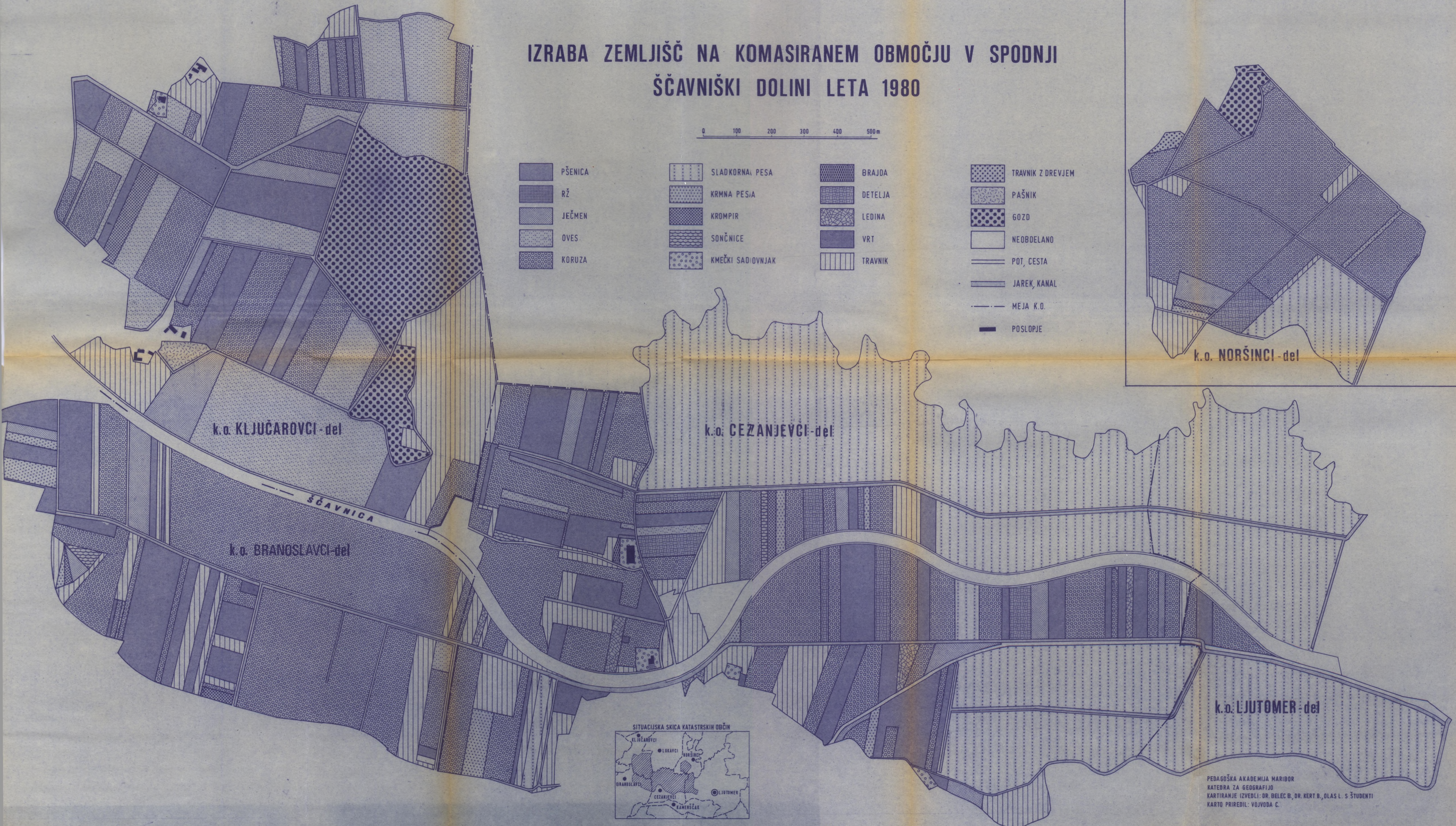
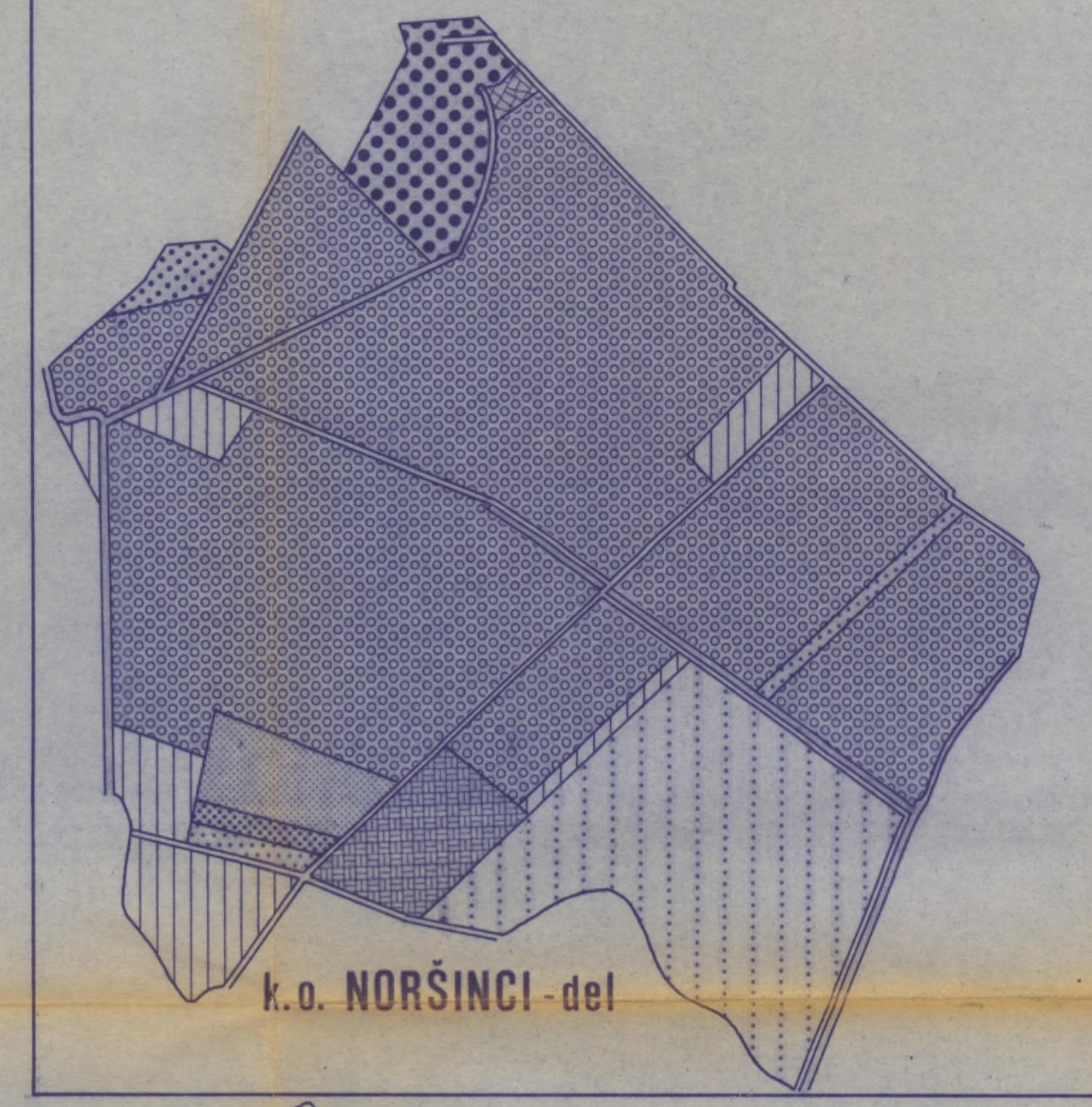

PEдагоška AKADEMIJA MARIBOR
KATEDRA ZA GEOGRAFIJO
KARTIRANJE IZVEDLI DR. BELEC B., DR. KERT B., OLAŠ I., S. ŠTUDENTI
KARTO PRIBEDEL - VOJVODA, C.

IZRABA ZEMLJIŠČ NA KOMASIRANEM OBMOČJU V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI LETA 1980

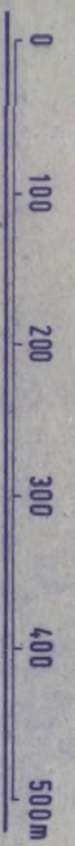

PŠENICA	SLADKORNA PESA	BRAJDA	TRAVNIK Z DREVJEM
RŽ	KRMNA PESJA	DETELJA	PAŠNIK
JEČMEN	KROMPIR	LEDINA	GOZD
OVES	SONČNICE	VRT	NEOBDELANO
KORUZA	KMEČKI SADOVNJAK	TRAVNIK	POT, CESTA
			JAREK, KANAL
			MEJA K.O.
			POSLOPJE

PEDAGOŠKA AKADEMIJA MARIBOR
 KATEDRA ZA GEOGRAFIJO
 KARTIRANJE IZVEDLI: DR. BELEC B., DR. KERT B., OLAS L. S ŠTUDENTI
 KARTO PRIREDIL: VOJVODA C.

IZRABA ZEMLJIŠČ NA KOMASIRANEM OBMOČJU V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI LETA 1981

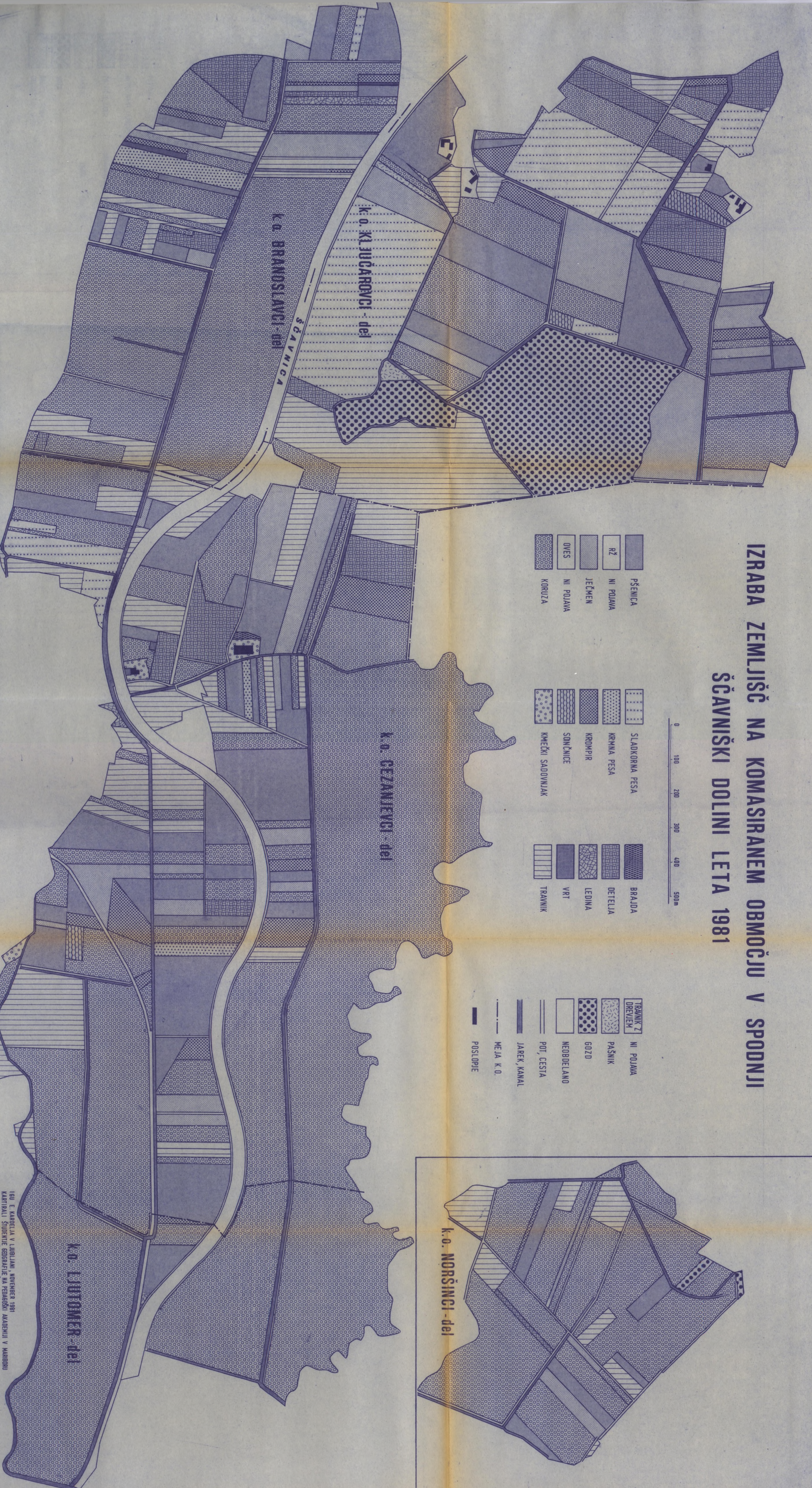
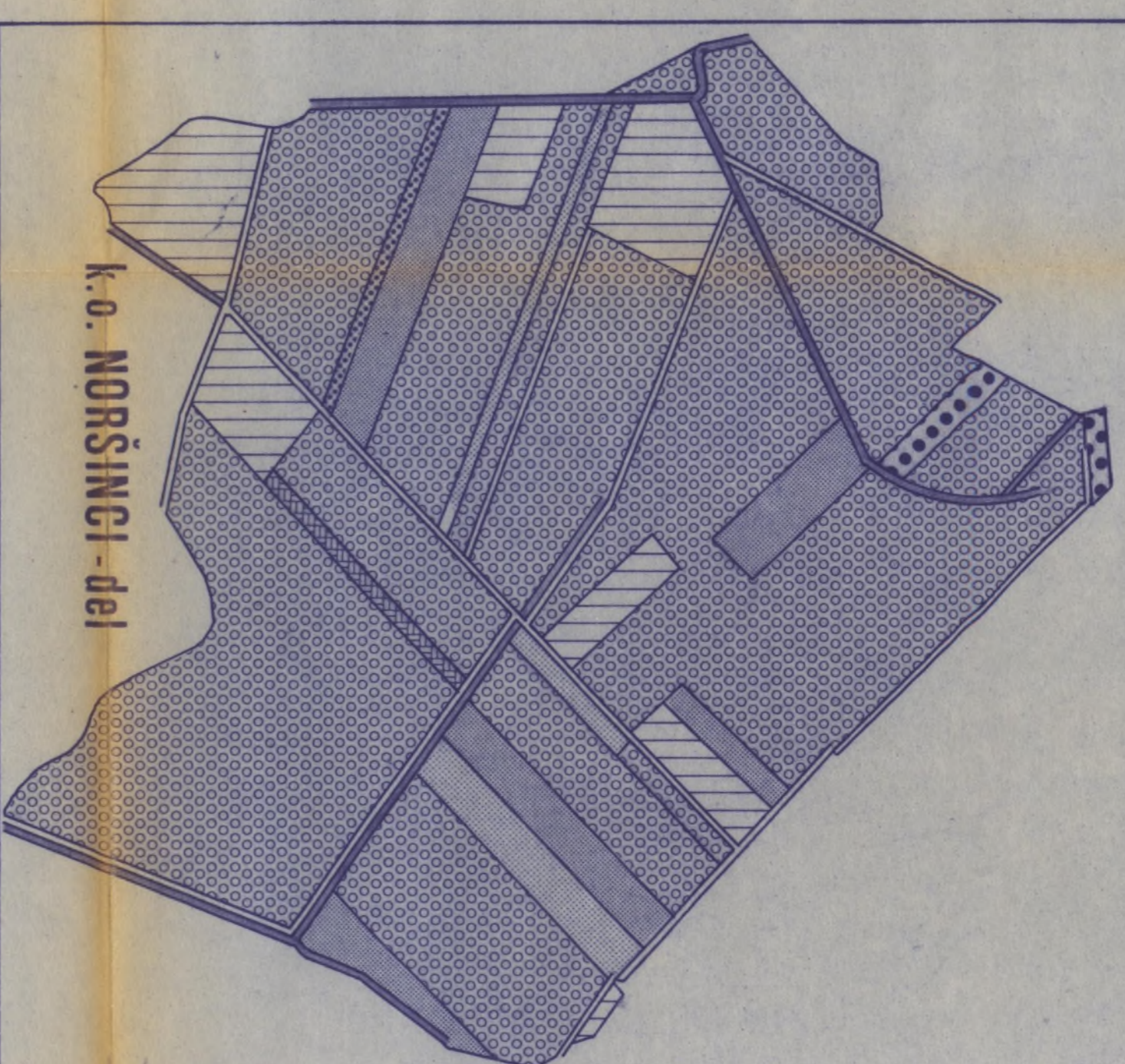

- PŠENICA
- RŽ
- NI POLJANA
- JEČMEN
- NI POLJANA
- OVES
- NI POLJANA
- KORUZA

- SLADKORNA PESA
- KRMA PESA
- KROMPIR
- SONČNICE
- KMEČKI SADOVNIJAK

- BRAJDA
- DETELJA
- LEDINA
- VRT
- TRAVNIK

- TRAVNIK Z DREVLEM
- NI POLJANA
- PASIŠIK
- GOZD
- NEODDELANO
- POT, CESTA
- JAREK, KANAL
- MEJA K. O.
- POSLOPIJE

IZRABA ZEMLJIŠČA V KATASTRSKI OBČINI BERKOVCI LETA 1982

0 100 200 300 400 500 m

	PŠENICA		KRMNA PESA		BRAJDA		TRAVNIK		NERODOVITNO, MOČVIRNATO
	RŽ		KROMPIR		DETELJA, LUCERNA		NEGOVANI TRAVNIK		POT, CESTA
	JEČMEN		FIŽOL		SILAŽA		TRČIČJE, ŠARJE		POTOK
	OVES		SONČNICE		LEDINA		PAŠNIK		POSLOPJE
	KORUZA		BUČE		VRT		GOZD		
	SLADKORNA PESA		KMEČKI SADOVNJAK		ZORANA, NEPOSEJANA NIJVA		GRMOVJE, POSEKA, DEGRADIRANI GOZD		